

KAYSERİ HUNAD HAMAMI ÇİNİLERİ

Rüstem BOZER*

Hunad Hamamı, kalenin dışında, surların hemen doğusundaki aynı adla anılan külliye de yer alır. Cami, medrese, türbe ve çifte hamamdan oluşan külliye de tarih ve bani kitabesi taşıyan tek yapı, camidir. Doğu ve batı kapılarındaki kitabelerine göre Alaaddin Keykubad'ın ölümünden bir yıl sonra, eşi Mahperi Hatun tarafından 635 H./1238 M. tarihinde yaptırılmıştır¹. Diğer yapılarda kitabe bulunmayışı, gerek banileri gerekse inşa tarihleri konularında değişik yorumlara sebep olmuştur². Hamamın 1969 yılındaki restorasyonu sırasında yapılan kazılarda, inşası ve asli hali hakkında yeni bulgular ortaya çıkmıştır³. Buna göre hamamın erkekler bölümü camiden önce yapılmış; kadınlar bölümü ise 1238 yılında cami ile aynı zamanda inşa edilerek çifte hamam haline getirilmiş; bu sırada erkekler bölümünün soyunmalığı küçültülmüş, külhanın doğu köşesi kesilerek bu kısım caminin temeli altında kalmıştır⁴.

Daha ilk yapıldığı yıllarda başlayan ve sonraki zamanlarda devam eden tamir ve tadilatlarla orijinal özelliklerini kaybeden⁵ ve vakıf eseri olmasına rağmen bir biçimde şahıslara satılan hamam; bir yandan eskiyip yıprandığı için sahipleri tarafından restore ettirilmek istenirken, diğer yandan caminin önünü açmak için *maili inhidam* olduğu gerekçesiyle Kayseri Belediyesi tarafından yıktırılmak istenir; devreye o zamanki Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu girerek yıkım önlenir ve uzun süren yazışma ve işlemlerden sonra 20.03.1969 tarihinde onarıma başlanır⁶.

*Yard. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

¹ H.Karamağaralı, "Kayseri'deki Hunad Camiinin Restitüsyonu ve Hunad Manzumesinin Kronolojisi Hakkında Bazı Mülahazalar", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXI, Ankara, 1976, s. 211-212.

² Bu konularda ayrıntılı bilgi için bkz. Ay. mak., s. 199-216.

³ Hamamın mimari özellikleri için bkz. E.Yurdakul, "Son Buluntulara Göre Kayseri'deki Hunad Hamamı", *Seçuklu Araştırmaları Dergisi*, II (1970), Ankara, 1971, s. 141-151; Y.Önge, *Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara, 1995, s.191-208.

⁴ Detaylı tanım, gerekçe ve değerlendirme için bkz. H.Karamağaralı, Ay. mak.; Y.Önge, Ay. es., s.191-196. Yazımızın konusu hamamda bulunan çinilerle ilgili olduğundan yapıların mimari özelliklerine ve tarihlendirme problemlerine burada yer verilmemiştir.

⁵ Y.Önge, "Kayseri Huand (Mahperi Hatun) Külliyesinin Hamamı ve Yeni Bulunan Çini Tezyinatı", *Önasya*, C.4, Sayı:47, İstanbul, 1969, s.10; Y.Önge, Ay. es., s.193-195.

⁶ Geniş bilgi için bkz. E.Yurdakul, Ay. mak., s. 141-142.

Onarım sırasında yapılan kazı ve sıva raspaları sonucu, haklarında yeterli bir değerlendirme yapılmadığını düşündüğümüz, çoğu *in situ* olan sıraltı ve tek renk sırlı çiniler bulunmuştur. Çinilerin büyük bir kısmı kadınlar bölümünde ele geçmekle birlikte, erkekler bölümünde de kullanıldığını gösteren izler ve döküntü parçalar mevcuttur⁷.

Erkekler kısmı sıcaklığının güneybatı köşesindeki halvetin duvarlarında kare şeklindeki çinilere ait harç izleri tespit edilmiştir⁸. Muhtemelen uzun yıllar nem ve sıcaklığın etkisinde kaldıkları için harap olan bu çinilerin teknik, renk ve ölçüleri hakkında bilgi yoktur. Ancak bunlar, kadınlar kısmında da benzerleri bulunan ve duvar kaplamalarında görmeye alışık olduğumuz turkuvaz renkli düz çiniler olmalıdırlar. Sıcaklığın zemininde yapılan kazıda düz ve desenli çinilere ait küçük parçalar çıkmıştır⁹. Bu parçalar erkekler kısmındaki çini kullanımının sadece bir halvetin duvarlarıyla sınırlı olmadığını işareti sayılmalıdırlar.

Hunad hamamında hem teknik ve süsleme hem de kullanım yerleri ve şekilleri bakımından çeşitlilik gösteren, üstelik *in situ* olarak ele geçen çiniler kadınlar kısmının ılıklığında karşımıza çıkmaktadır¹⁰. Burada, eskiden birer kapı ile birbirine bağlanan ve güneybatı- kuzeydoğu istikametinde sıralanan üç ayrı mekan, sonradan aralarındaki duvarlar kısmen yıkılarak iki kemerle ayrılan üç bölümlü bir ılıkığa dönüştürülmüştür¹¹. Çiniler, ortadaki mekan ile kuzeydoğudaki odada bulunmuştur. Tek renk sırlı ve sıraltı tekniklerindeki bu çinilerden sıraltı olanlar, gerek form gerekse, renk, desen ve üslup bakımından Selçuklu_saraylarındaki çinilerle, bilhassa zengin koleksiyonu ile öne çıkan Kubadabad örnekleriyle benzerlik gösterirler. Bunlar, Türk sanatında çeşitli malzemelere uygulanan¹² ve saraylardaki çinilerde en yaygın grubu oluşturan sekiz köşeli yıldız ve haçvari formların meydana getirdiği geometrik kompozisyona göre duvarlara yerleştirilmişlerdir. Çoğu figürlü olan sekiz köşeli yıldızlar ortalama 22-23 cm. çapında, şeffaf renksiz sırlı, desenleri krem zemin üstüne farklı tonlarda patlıcan moru, mavi, turkuvaz, koyu yeşil ve gri-siyah renklidir¹³. Figürlerin etrafındaki boşluklar genellikle koyu zemin üstüne açık renkli rumi motifleriyle doldurulmuştur. Aynı ölçülere sahip haçvari çiniler ise şeffaf turkuvaz sır altına siyah boyalıdır. İki grup çinide de, kenarları ince şeritler çerçeveler.

⁷ Hamamdaki çinilerin ele geçtiği mekanlar ve duvarlara yerleştiriliş biçimleri hakkındaki bilgiler yayınlardan ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki siyah-beyaz fotoğraflardan sağlanmıştır.

⁸ Y.Önge, Ay. mak., s. 17; E.Yurdakul, Ay. mak., s. 144.

⁹ E.Yurdakul, Ay. yer.

¹⁰ Çini kaplamaların düzenlerini gösteren rölöve çizimleri E. Yurdakul tarafından yayımlanmıştır. Bkz. Ay. mak., Şekil 3.

¹¹ Ay. mak. S.144. Y.Önge (Ay. es., s. 194), bu değişikliğin XIX.yüzyılda yapıldığını tahmin etmektedir.

¹² Bazı örnekler için bkz. S.Mülayim, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler-Selçuklu Çağı*, Ankara, 1982, s. 83.

¹³ Çinilerin renkleri müzedeki mevcut örneklere göre verilmiştir.

Kayseri Hunad Hamamı Çinileri

İnceleyebildiğimiz örnekler göre, hamur kalınlıkları 2,3-2,7 cm. arasında değişmektedir. Ufalanabilir özellikteki hamurlarda krem ve açık kiremit kırmızısı renkler dikkati çeker.

Ortadaki ılık mekanında açığa çıkan çiniler sayıca azdır. Bunlar, sıcaklığa açılan kapının bulunduğu güneydoğudaki duvar ile sonradan yapılan değişiklik sırasında yıkıldıkları için, günümüze küçük birer parça halinde kalabilen kuzeydoğu ve güneybatıdaki duvarların köşelere yakın kısımlarında yer alırlar. Bu konumlarıyla, sayıları az da olsa, duvarlara diziliş biçimleri hakkında yeterli fikir vermektedirler. Mevcut durum, altta 9,5x20 cm. ölçülerinde¹⁴ turkuvaz renkli çinilerden meydana gelen bir sıra bordür kullanıldığını, üstte yer alan yıldız kompozisyonuna, kesilen yarım haçvari çinilerle başlanıp yıldızların bütün bırakıldığını göstermektedir. Yıldız kompozisyonunun bu düzeni yan kenarlar için de geçerlidir, fakat buralarda bordür yoktur. Dolayısıyla, kenarlardaki yarım haçvari çiniler köşelerde birleştirilerek kompozisyonun kesintiye uğramadan enine devam etmesi sağlanmıştır.

Mekanın güneybatı duvarında iki yıldız çini görülür (Res.1). Her ikisi de tahrip olan bu çinilerden sağdaki parçada, başını geriye çevirip sağ ön ayağını yukarı kaldıran figür muhtemelen bir köpek olmalıdır. Ayağının duruşuyla yürüyor hissi veren figür, aslında saray çinilerinden alışıktığımız hareketlilikten biraz uzaktır. Soldaki çinide ise etkileyici heraldik duruşuyla yırtıcı bir kuş yer alır. Sağa doğru çevirdiği başında aşağı doğru kıvrılan sivri gaga ve ince uzun sivri kulaklar bulunur. Cepheden tasvir edilen gövdede, çininin şekline uygun olarak rumi gibi iki yana kıvrılan kuyruk, güçlü pençeleriyle ayaklar ve iki yana açılan kanatlar görülür. Kanatların üst kısmı, yukarı doğru gergin bir şekilde kulak hizasına kadar yükselir ve uçları volütlenererek son bulur. Çinilerde şimdilik başka bir örneğini tanımadığımız bu kanat biçimi, figüre dinamik bir görüntü kazandırır. Figürün çevresine, diğerlerinden farklı olarak, açık zemin üstüne sadece konturlarıyla çizilen rumiler serpiştirilmiştir.

Güneydoğu duvarın iki ucunda kalabilen birer yıldız çinide yine yırtıcı kuşlar tasvir edilmiştir. Kapının sağında kalan ve güneybatı duvardaki çini ile köşede bitişen yıldızda, heraldik duruşuyla verilen kuş, iki yana açılan iri kanatlarına rağmen ince ayakları ve küçük pençeleriyle komşusunun yanında güçsüz görünmektedir (Res.1). Gövdenin ortasında ve kanatların gövdeyle birleştiği yerlerde açık renkli boşluklar vardır. Gaga altındaki sarkıntısı belirgin olarak verilen sağa dönük başta, sivri gaga kanada dokunmaktadır. Kapının solundaki çiniye, vücudu kısmen yan duran küçük avcı kuşlardan biri resmedilmiştir (Res.2). İri gözlü, kısa fakat kıvrık sivri gagalı başını geriye çevirip sağ kanadını hafifçe açmış olan kuş, birazdan uçmaya hazırlanır gibidir. Aslında bu izlenim çininin duvara yerleştirilişiyle ilgilidir. Çünkü, çini 45° sağa döndürülse, durduğu yerden dikkatlice çevreyi izleyen bir kuş hissini uyandıracaktır. Nitekim aynı tasvirin işlendiği böyle bir çini yandaki odada bulunmaktadır.

¹⁴ E.Yudakul, Ay. mak., s. 145.

İlıklığın kuzeydoğu duvarında, iki sıra halinde dört yıldız çini bulunmuştur (Res.3). Alt köşede zeminin mor ve mavi ile boyanıp desenin astar rengiyle bırakıldığı, boşlukların rumilerle doldurulduğu kufi yazılı çini yer alır. Başarıya ulaşmak anlamına gelen *El-kâm* diye okunabilecek yazının yıldız çinideki düzeni, bugün bilinen Alaaddin Keykubad devri saray çinilerindeki kufi yazılı örneklerde görülmez (Res.4). Bu çininin solunda profilden resmedilen, ancak tahrip olduğu için başı ve ayakları seçilemeyen tek kuş figürü, biraz açık tuttuğu küçük kanatlarından başka, sırtından kavislenerek yükselen bir süslemeye sahiptir. Üstteki sıranın solundaki yıldızda, heraldik duran, gövdesi mavi boyalı tek başlı yırtıcı kuş, bazı detaylar dışında güneydoğu duvardaki örneklerle benzer. Sağdaki çini bitkisel bezemelidir (Res.5). Merkezden dört yöne uzanan ve lotus tomurcuğunu da andıran damla şekilleri ile bunların aralarında yer alan beş yapraklı motifler, radyal bir düzen oluşturur. Damla motifleri Kubadabad'daki kimi haçvari çinilerin merkezindeki düzenlemeleri hatırlatır. Bu motif, bazı çift başlı kartalların başları üstünde de karşımıza çıkar¹⁵.

Kuzeydoğudaki oda çini buluntusu bakımından daha zengindir. Restorasyon sırasında muhdes sekilerin kaldırılmasıyla güneybatı, güneydoğu ve kuzeydoğu duvarlarda çoğu sıraltı tekniğinde ikişer sıra yıldız ve haçvari çini, kuzeybatı duvarda ise turkuvaz renkli kare çiniler ortaya çıkarılmış; ayrıca, bir sürpriz olarak taban döşeme çinileri bulunmuştur.

Odanın üç duvarında keşfedilen yıldız çinilerin kapladığı en yüksek seviye zeminden itibaren ancak 55 cm.dir¹⁶. Hamamdaki bir tadilat sırasında ilave edilen sekilerin sayesinde korunup bugüne kalabildiği anlaşılan bu çiniler, muhtemelen büyük bölümü harap olup, duvarlardaki görkemini yitirdikten sonra alt kısımlarda kalan ve/veya buralara toplanan çiniler olmalıdır. Kompozisyonun duvarlara yerleştirilmesinde yine dengeli bir uygulama söz konusudur. Sonsuzluk prensibine göre düzenlenen yıldız-haçvari kompozisyonunun kenarlar tarafından kesintiye uğratıldığı noktalarda, her üç yönde de, yarım haçvari çiniler kullanılmış, yıldızlara zarar verilmemiştir. Bir önceki mekanda, sadece altta görülen turkuvaz renkli bir sıra bordür, buradaki duvarların yan kenarlarında da kullanılarak, yıldız kompozisyonu üç taraftan çerçevelemiştir.

Güneybatı duvardaki iki sıra yıldız çiniden beşi tam, ikisi kırıktır. Diğer iki yıldızdan da küçük birer parça kalmıştır. Alt sıradaki çinilerde, soldan itibaren ördek, yırtıcı bir hayvan, su kuşu, yazı ve fil, üst sırada ise çift kuş yer alır (Res.6). Üst sıradaki kırık diğer çininin süslemesi ise harç tabakası sebebiyle seçilememektedir. Yandan verilen ördek, boynunu geriye doğru çekerek sağ kanadını aşağı sarkıtmış; kısa ayakları, küt kuyruğu, yassı ve uzun gagası gibi karakteristik özellikleriyle gerçekçi yansıtılmıştır. Koyu ve düz rengiyle pantere benzeyen yırtıcı hayvan, uzun kuyruğunu arka ayaklarının arasına alıp koşarken, yandan resmedilmiştir (Res.7). Figür, açık ağız

¹⁵ Resim için bkz. R.Arık, *Kubad Abad, Selçulu Saray ve Çinileri*, İstanbul, 2000, s. 74-75.

¹⁶ E.Yurdakul, Ay. mak., s. 145.

Kayseri Hunad Hamamı Çinileri

ve keskin bakışlarıyla saldırgan bir ifade taşır. Su kuşu da koşar haldedir (Res.8). Uzun ayaklarından soldaki yere basıp güçlü bir şekilde vücudunu iterken, sağdaki dirsekten kırılıp öne doğru adım atmaktadır. Kanat ve kuyruk tüyleri çizgilerle belirtilen kuşun alışılmıştan daha canlı tasvir edildiği dikkati çeker. Yazılı çini, duvardaki çatlak yüzünden zarar görmüş ve okunması güçleşmiştir. Çininin merkezinde yer alan yazıyı, radyal düzende sıralanan biri büyük diğeri küçük stilize palmetler kuşatır ve bunların sapları aynı zamanda yazı için dilimli bir çerçeve meydana getirir. Süslemede zemin koyu, desen astar rengindedir. Anadolu Türk mimari süslemesinde zaten az görülen¹⁷, çini sanatında ise bugüne kadar örneğine hiç rastlanmayan fil figürlü çini, maalesef kırık ve eksik olarak bulunmuştur (Res.8). Baştaki çıkıntılar, gözün dikkatli bakışı, hortumu ve uzun dişleriyle hayli realist bir üslupta resmedilen figürün gövde kısmı yok olmuştur. Üst sıradaki çinide görülen çift kuş tasviri, kendine özgü ayrıntılar bulunmakla birlikte, çeşitli düzenlemeleriyle Kubadabad çinilerinde¹⁸ sıkça karşımıza çıkmaktadır (Res.7). Kuşlar, ortadaki hayat ağacının iki yanında açık kanatlarıyla sırt sırta simetrik durmakta ve başlarını geriye çevirerek birbirlerine bakmaktadırlar.

Odanın güneydoğu duvarında tespit edilen iki sıra çiniden bir kısmı tahrip olmuştur. Süslemesi anlaşılabilen yirmi çinide soldan itibaren, altta ördek, ördek, köpek (kırık), ördek, ördek, su kuşu, çift başlı kartal, avcı kuş, insan, köpek, siren, köpek; üstte ise köpek (?- kırık), kaz, ördek (kırık), köpek (kırık), köpek, köpek (kırık), yazı, avcı kuş tasvirleri seçilebilmektedir (Res.9-13). Bu çinilerden bazılarının duvarda yan veya tepesi aşağı durması dikkat çekicidir.

Duvardaki çinilerde en yoğun grubu oluşturan köpekler, Kubadabad çinilerinde de sıklıkla karşımıza çıkan türdendir¹⁹. Figürler mavi renkle boyanmış; geriye dönük başları, biri öne doğru adım atmakta olan arka ayaklarının arasından kıvrılan kuyrukları ve yukarı kaldırdıkları birer ön ayaklarıyla sakin bir şekilde yürürken resmedilmişlerdir (Res.14).

İkinci yoğun grup ördeklerdir. İkisinde, kanatların çizgilerle belirtilip açık tutulması, bir diğesinde gaganın boyanmadan astar renginde bırakılması gibi ayrıntılardaki bazı farklar dışında, genel hatlarıyla güneybatı duvardaki örneklerle benzerdirler (Res.15-16). Hangi malzemede olursa olsun, Selçuklu sanatında karşımıza çıkan figürlerde tür veya cins ayırımı yapmanın her zaman mümkün olmadığı bilinir. Hamamda ele geçen çinilerdeki figürlerde de böyle bir durum söz konusudur. Aslında duruş ve işleniş bakımından ördeklerle aynı özelliklerde, fakat gövdenin daha kalın tasvir edilmesiyle onlardan ayrılan gagası açık figür, kaz olmalıdır. Ördeklerden farklı olarak daha ince boyun ve gagası olan, kısa ayaklı bir diğer kuş, bir yandan kazlar gibi

¹⁷ Konya Kalesi, Kayseri yakınlarındaki Karatay Han ve Sivas Gök Medrese'deki fil figürleri, Selçuklu devri taş süslemelerindeki sınırlı örneklerdendir.

¹⁸ R.Arık, Ay. es., s. 92-94.

¹⁹ Resim için bkz. Ay. es., s. 108-109.

kalın bir gövdeye, diğer yandan da tavus kuşlarındaki gibi yukarı açılmış kuyruğa sahiptir. Başında telekleri bulunmayan bu figür, bir su kuşu olmalıdır (Res.17).

Hamamdaki çinilerde görülen iki fantastik yaratıktan biri, Kubadabad çinilerinde değişik duruşlarda ve çok sayıda resmedilen²⁰ sirendir (Res.18). Başı ve vücuduyla ¾ cepheden verilen siren, Asya'dan Anadolu'ya kadar çeşitli malzemelerde ve elbette Kubadabad çinilerinde çokça gördüğümüz küçük ağız ve burunlu, bitişik kaşlı, çekik gözlü, yuvarlak bir yüze sahiptir. Başında, ortadan iki yana ayrılarak enseye dökülen düz saçlar ve alnın üstünde değerli bir taş bulunur. Süslü bir yaka ile baştan ayrılan gövde, açık bir kanada, çatal biçimli kuyruğa ve güçlü pençelere rağmen oldukça sakindir. Sirenin arkasındaki boşluk, içi kafes şeklinde taranmış yelpaze gibi açılan ikinci bir kuyrukla dolgulanmıştır. Renk olarak krem zemin üstüne mavi ve gri-siyah kullanılan figür, duvarda yan durmaktadır.

Diğer fantastik figür çift başlı kartaldır (Res.19). Selçuklu devrindeki hemen her malzemede güç, kuvvet, hakimiyet gibi sembolik anlamlarıyla yaygın bir kullanımı olan, saray çinilerinde sıklıkla tasvir edilen²¹ çift başlı kartal, hamamdaki çinilerde bir örnekle temsil edilir. Heraldik duran kartalda pençeler güçlü, fakat kanatlar ve palmet görünümü kuyruk gövdeye göre küçüktür. Kuyrukla gövdenin birleştiği yerde, boğum veya hilal gibi ayırıcı unsurlara yer verilmemiştir. İki yana ayrılan başlarda sivri kulaklar, kıvrık gaga ve gaga altındaki sarkıntı tipiktir. Başların üstünde turkuvaz zemin üzerine krem renkli palmet yer alır. Figür mavi, çevresindeki dolgu süslemelerin zemini patlıcan morudur.

Biri kırık olarak ele geçen iki avcı kuş, ılıkığın güneydoğu duvarında bahsedilen figürle aynı özelliklerde olmakla birlikte, burada çininin duvara yerleştirilmesinden kaynaklanan kısmi bir durgunluk söz konusudur (Res.20).

Hamamın insan tasvirli tek çinisinde figür dizleri üstüne oturmuş; sol kolunu dirsekten kıvrarak karnının üstünde tutarken²² sağ kolunu dizinin yanına sarkıtmıştır (Res.21). Geniş yakalı, sağdan sola kapanan mavi renkli kaftan, astar rengindeki rumilerle süslüdür. Kollarda açık renkli tirazlar yer alır. Hale içine alınan başta hotoz denilen başlık ve sol omzun üzerine inen saçlar görülmekte; çekik gözler, ince kaşlar, küçük ağız ve burun ile oval yüz Türk tipini yansıtmaktadır. Buradaki figürün kadın olduğu ifade edilmiştir²³. Ancak; sakal, bıyık, baş örtüsü gibi ayırt edici net özellikler olmadan cinsiyet ayrımı yapabilmek güçtür. Zira buradaki figürün yüz,

²⁰ Ay. es., s. 120-123.

²¹ Kubadabad'da çok sayıda örneği bulunan ve bazılarının göğüslerine *es-sultan, el-muazzam, es-saadet* gibi sultani ünvanlar yazılabilen çift başlı kartal figürünün, yine Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılan Alanya sarayında rastlanmayışı dikkat çekicidir. Bkz. Z.K.Bilici, "Alanya Kalesi Kazısından Çıkan Bir Duvar Çinisi", *Adalya*, No.1, Antalya, 1996, s. 89-90; R.Arık, Ay.es., s.19.

²² E.Yurdakul, Ay. mak., s.147 ve Ö.Süslü, *Tasvirilere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri*, Ankara, 1989, s.95'de, figürün sol elinde kap/kadeh tuttuğu belirtilir.

²³ Ay. yer.

Kayseri Hunad Hamamı Çinileri

başlık ve giyim özellikleri sultan tasvirlerinde de görülmektedir. Çinide küçük bir ayrıntı dikkati çeker. Figür ile çevresindeki süslemeleri ayıran çizgi, her tarafta kavisliyen, figürün oturduğu alt köşede düz tutulmuştur. Bu ayrıntı sanatçının bir zemin oluşturma çabası mıdır, bilinmez. Bu ayrıntı da dahil, figürün oturuş şekli, saçları ve başlığıyla çok yakın benzeri Kubadabad sarayında yer alır²⁴. Kaftanının deseni farklı olan oradaki figür, sağ elinde meyve tutmaktadır. Diğer malzemelerde olduğu gibi, saray çinilerindeki insan figürlerinde de en yaygın oturuş biçimi bağdaş kurmadır. En az görülenleri ise; dizlerinden birini bağdaş kuruyor gibi koyup diğerini dikerek oturma²⁵ ve diz çökmedir. Saray örneklerinde bile az resmedilen böyle bir figürün hamamda bulunması dikkate değerdir.

Yazılı çinide yer alan *El-afiye* ibaresi, yıldızın tüm yüzeyine hakimdir (Res.22). Harfler gri-siyah renkli ince bir çizgiyle sınırlanıp maviye boyanmış; aralarda kalan boşluklar koyu zemin üstüne astar rengiyle bırakılan yapraklarla doldurulmuştur. Rengi ve dolgu süslemeleri farklı, ancak istif düzeni, karakteri ve anlamıyla aynı olan bu yazıyı Kubadabad çinilerinde de görmekteyiz²⁶.

Odanın kuzeydoğu duvarında, 19. yüzyıldaki tadilatla açıldığı kabul edilen büyük bir niş yer alır²⁷. Restorasyon sırasında, nişin bulunduğu duvarın sadece güneydoğusunda açığa çıkarılan çiniler, eskiden duvar boyunca uzanırken, nişin açılmasıyla bu kısımdakiler ortadan kalkmış olmalıdır. Ele geçen çinilerde dikkati çeken bir durum söz konusudur. Buradaki aynı ölçülere sahip iki sıra yıldız çiniden alttakiler sıraltı tekniğinde desenli, üsttekiler tek renkli düz levhalardır²⁸. İki sırayı bağlayan haçvari çiniler ise her iki gruptan karışık olarak dizilmişlerdir. Alt sıradaki desenli yıldızlarda kaz, bitkisel kompozisyon, köpek, köpek, yırtıcı kuş ve yazı görülür (Res.23). Kaz, biri duvara yan konulan köpekler ve heraldik duran tek başlı yırtıcı kuş ile *El-Afiye* yazılı çini yukarıdaki örneklerle benzer özelliktedirler. Bitkisel bezemeli çiniye ise, koyu mavi zemin üstüne astarın krem rengiyle, Ortaçağ Türk sanatının vazgeçilmez motifleri olan palmet-rumi kombinasyonuna dayalı olgun bir süsleme işlenmiştir (Res.24). Yıldız çininin tamamını kaplayan bu tür bitkisel kompozisyonlar değişik tekniklerle saraylarda da karşımıza çıkmaktadır²⁹. Üst sıradaki düz çinilerde haçvari olanlar lacivert³⁰ yıldızlar turkuvaz renklidir. Hayli tahrip olan bu düz çiniler, yapıdaki çeşitliliği göstermeleri bakımında önem taşırlar. Anadolu'da genellikle lüster, minai ve sıraltı tekniklerinin uygulandığı desenli çinilerde karşımıza çıkan yıldız – haçvari düzenlemenin düz çinilerle yapıldığı örnekler, az da olsa hem saraylarda hem de

²⁴ Resim için bkz.R. Arık, Ay. es., s. 134 – Res.178.

²⁵ Resim için bkz. Ay. es., s.136 – Res. 186.

²⁶ Resim için bkz. Ay. es., s. 153, res. 215.

²⁷ Y. Önge, Ay. es., s. 194.

²⁸ Çinileri bulunduğu yerde gösteren renkli resim için bkz. Ay. es., s.304 – Res. 18.

²⁹ Bazı örnekler için bkz. R.Arık, Ay. es., s. 162-163.

³⁰ Bu çinilerin *mangan moru* renginde olduğu ifade edilmiştir. Bkz. E. Yurdakul, Ay. mak., s.148; Y. Önge, Ay. es., s. 195.

Akşehir'deki Ulu Cami minaresi, Ferruh Şah ve Güdük Minare Mescitleri³¹ gibi diğer yapı türlerinde görülebilmektedir.

Buraya kadar ele aldığımız yıldız çinilerle aynı geometrik kompozisyonu paylaşan sıraltı tekniğindeki haçvari çiniler, şeffaf turkuvaz sır altına siyah veya siyah zeminde üste çekilen sır nedeniyle turkuvaz renkte bitkisel süslemelere sahiptir (Res.25). Çinilerde dört kolun birleştiği merkeze, aslı dört kollu yıldız olan haçvari biçim, yani çininin kendi formu çapraz olarak yerleştirilmiş; böylelikle dört kol birbirinden bağımsız hale gelmiş ve bir çinideki dört kola da aynı süsleme işlenmiştir. Kalıp kullanılmadan serbest elle desenlendirildikleri için, detaylarda farklılıkların bulunması normal olan bitkisel süslemelerde, temel olarak iki grup kompozisyon tespit edilebilmektedir. Ortadaki stilize palmeti iki yandan kuşatıp üstte bir yapıya bağlanan rumilerin meydana getirdiği kompozisyon birinci grubu; rumi olduğu anlaşılan, ancak karakterleri seçilemeyecek kadar soyutlaştırılan motiflerin meydana getirdiği kompozisyon ise ikinci grubu oluşturur. Çinilerin düzeni, bilhassa ikinci gruptaki süslemeler, Anadolu Selçuklu saray ve köşklerinde görülen en yaygın örneklerdir.

Aynı odanın kuzeybatı yönündeki dördüncü duvarında bulunan, kenarları 19,5 cm. uzunluğundaki turkuvaz renkli kare çiniler³², kaplamalarda alışık olmadığımız bir şekilde, 45° döndürülerek duvara yerleştirilmişler ve yüzeyde eşkenar dörtgen kompozisyonunu meydana getirmişlerdir. Odanın yıldız çinili duvarlarında olduğu gibi, buradaki düzenleme de 9,5 x 20 cm. ölçülerindeki turkuvaz renkli bordürle çerçevelenmiştir. Bu çinilerin de büyük bölümünün tahrip olduğu E.Yurdakul'un yayınladığı rölöve çiziminden anlaşılmaktadır³³. Ortaçağ Türk çini sanatında kare çinilerin duvar kaplaması olarak bu düzende kullanıldığına dair henüz bilgi yoktur³⁴. Bu nedenle hamamdaki örnek, devri için özel bir durum arz etmektedir.

Hamamdaki bir başka özel durum, odada zemin döşemesi olarak çininin³⁵ kullanılmasıdır. Islak zemindeki yüzlerce yılın ağırlığını hissettirircesine aşınan ve büyük hasar gören bu taban çinileri, duvar kaplamalarından tanıdığımız³⁶ altıgen-üçgen düzenlemesine sahiptir (Res.26). Kenarları 19 cm. uzunluğundaki çinilerden, üçgenler turkuvaz, altıgenler ise Selçuklu devrinde nadir görülen beyaz renktedir. Uygurların

³¹ Akşehir'deki örnekler için bkz. Ş. Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, (Genişletilmiş İkinci Baskı), İstanbul, 1986, s. 60-62; Y. Demiralp, *Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları*, Ankara, 1996, s. 11, 21, 25.

³² E. Yurdakul, Ay. mak., s. 148.

³³ Ay. mak., Şekil 3.

³⁴ Konya Sahip Ata Türbesi'ndeki bazı sandukalarda tespit ettiğimiz benzer bir çini kaplama, duvarlardaki kullanım için emsal teşkil edecek durumda değildir.

³⁵ Y.Önge, Ay. es., s. 194.

Buradaki taban döşemesinin sırlı tuğla olduğu da söylenmektedir. Bkz. E. Yurdakul, Ay. mak., s. 148. Bu görüş, muhtemelen çini hamurunun kiremit kırmızısı renginde olmasından kaynaklanmaktadır.

³⁶ Örnekleri için bkz. G. Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul, 1976; Ş. Yetkin, Ay. es.

Kayseri Hunad Hamamı Çinileri

İdikut ve Kara-Hoto'daki mabetleri³⁷ ile Semerkant'taki Karahanlı sarayı³⁸ gibi kimi örnekler, Türk mimarisinde zemin döşemesi olarak çini kullanımının erken tarihlerden itibaren başladığını göstermektedir. Anadolu'ya gelindiğinde ise bu uygulama farklı yüzyıllardaki birkaç örnekle sınırlı kalmaktadır. Bugün bilinen örnekler; Hunad Hamamından başka, 15. yüzyıldan Bursa Yeşil Cami hünkar mahfili³⁹ ile Kütahya İshak Fakih Türbesi'nden⁴⁰ ibarettir. Elbette zemini çini kaplı başka eserler de olmalıydı ve olmalıdır. Araştırmaların yetersizliği nedeniyle henüz keşfedilmediklerinden ve/veya zamanla eskiyip farklı malzemelerle değiştirildiklerinden, yeterli örnek tanımıyoruz. Ancak, restorasyonların daha ciddi yapılması ve Türk devrine yönelik sistemli arkeolojik kazıların çoğalmasıyla yeni örneklerin tespit edileceğini tahmin ediyoruz.

Hamamdaki yıldız ve haçvari çiniler, bir taraftan formlarıyla cephelerde geometrik kompozisyonu meydana getirirken, öbür yandan bağımsız süslemeleriyle kendi başlarına birer tablo özelliği taşırlar. Bu düzenleme için hazırlanan çinilerin her biri ayrı ayrı üretilmiş; fırınlama sırasında kenarlara akan sırlar, Selçuklu saraylarının Alaaddin Keykubad devrine ait çinilerindeki gibi, daha sonra tıraşlanarak temizlenmiştir. Çininin durumuna göre, bu tıraşlamanın az ya da çok yapılması, geometrinin karakteri nedeniyle kenarların standart olması beklenen ölçülerinde değişikliğe yol açmıştır⁴¹.

Restorasyon çalışmalarını yürüten Erol Yurdakul'un "...Selçuklu sultan hamamlarının iç dekorasyonu bakımından *Türk Sanatı* araştırmacıları için büyük sürpriz olacaktır" dediği ve buraya kadar form, teknik ve süslemeleriyle ele aldığımız çiniler⁴², bulunduğu gündün bu yana hamamın orijinal süslemesi olarak görülmemiştir. Bilhassa Kubadabad örnekleriyle benzerliklerinden dolayı, Selçuklu saraylarından artan ya da yıkılan bir saray/köşkten sökülen çiniler oldukları ihtimali ileri sürülmüş⁴³; odanın kuzeydoğu duvarındaki kaplamada sıraltı ve tek renkli çinilerin aynı kompozisyonu paylaşmaları ve figürlü çinilerden bazılarının duvarlarda yan veya ters durmaları, bu görüşe gerekçe sayılmıştır.

³⁷ G. Öney, Ay. es., s. 13; Ş. Yetkin, Ay. es., s.211.

³⁸ E. Esin, "Selçuklulardan Önceki Proto-Türk ve Türk Keramik Sanatına Dair", *Sanat Tarihi Yıllığı*, IX-X (1979-80), İstanbul, 1981, s. 129-130.

³⁹ Y. Önge, Ay. es., s.77; Ş. Yetkin, "Bursa Yeşil Camii'nin Hünkar Mahfilindeki Çiniden Zemin Döşemesi", *Prof.Dr.Yılmaz Önge Armağanı*, Konya, 1993, s.97-101.

⁴⁰ A. Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi – Bir Deneme", *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*, İstanbul, 1981-1982, s.311; Ş. Yetkin, Ay. es., s. 142-143.

⁴¹ Yayınlarda görülen ölçülerdeki küçük farkların sebebi tıraşlamadır. Kenarlar veya karşılıklı köşelerin her biri tek tek ölçüldüğünde, farklı sonuçlar çıkma ihtimali yüksektir. Bu konuda bkz. R. Bozer, "Kubadabad Çinilerinde Fırınlama Sonrası Yapılan İşlemler ve Bazı Tespitler", *I.Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler*, C. I, Konya, 2001, s. 175 – 185.

⁴² E. Yurdakul, Ay. mak., s. 151.

⁴³ Y. Önge, Ay. mak., s. 17; G. Öney, Ay. es., s. 47; Ş. Yetkin, Ay. es., s. 124; Y. Önge, Ay. es., s. 78, 195.

Desenli çinilerin ve özellikle de figürlü örneklerin Kılıçaslan, Kubadabad, Aspendos, Antalya, Alanya ve Keykubadiye gibi Selçuklu saraylarında bulunması; buna karşılık diğer yapı türlerinde görülmeşi⁴⁴, bu fikri doğuran en geçerli sebep sayılabilir. Hatta saray olan yerde bu çeşit çini, bu çinilerin olduğu yerde de saray aranması gerektiği de belirtilmiştir⁴⁵. Hamamın çinilerinde, saraylarda bugüne kadar benzeri görülmeyen bazı tasvirlerin yanı sıra, Kubadabad örnekleriyle birebir örtüşen ve aynı ustaların elinden çıktığı şüphe götürmeyen süslemeler dikkati çeker. Genel bir ifade ile form, teknik ve bezemenin yanı sıra üslup açısından da saraylardaki çinilerle eş değer özelliktedirler. Fakat bunlar, saraylarda görülen çinilerin farklı yapılarda kullanılmayacağını kabul etmemiz için yeterli olmamalıdır.

Hamamlarda çini kullanılmıştır⁴⁶. Selçuklu devrinde, halka açık olan Hunad hamamından başka, Alara Kalesi⁴⁷ ile Beyşehir'deki Kubadabad Büyük Saray⁴⁸ ve gölün ortasındaki Kız Kalesi⁴⁹ gibi saray ve köşk hamamlarında çini görülmektedir.

Hunad hamamında sıva ve seki altlarında korunabilen *insitu* çiniler, iki mekanda ele geçmiştir. Bunlar incelendiğinde, duvarlara rastgele dizilmedikleri, aslında bazı hesaplamalar yapıp özen gösterildiği fark edilir. Bilindiği gibi, ayrı ayrı hazırlanan yıldız ve haçvari çiniler, formlarıyla duvarda geometrik bir kompozisyon meydana getirirler. Kompozisyon sonsuzluk prensibine göre düzenlendiği için, kaplanacak alan ile çinilerin ölçüleri dikkate alınmazsa, kenarlarda kesilecek parçaların tipi ve kesilme oranı tesadüfe kalmaktadır⁵⁰. Bu durumda, resim bütünlüğü gerektiren bilhassa yazılı ve figürlü yıldız çiniler zarar görebilecektir⁵¹. Kompozisyonda denge

⁴⁴ Akşehir'deki bazı yapılarda yer alan figürlü çinilerin başka yerden getirildiği ifade edilir. Bkz. Ş. Yetkin, Ay. es., s. 123. Sivas Keykavus Şifahanesi'ndeki türbede bulunan sıraltı tekniğindeki geometrik bezemeli sanduka, istisna örneklerden biri olarak görülmektedir. Teknik ve süslemesiyle Keykubadiye sarayının çinileriyle olan benzerliğinden söz edildiği halde, *saray artığı* diye nitelendirilmemektedir. Bkz. O. Aslanapa, "Kayseride Keykubadiye Köşkleri Kazısı (1964)", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: XIII-1, Ankara, 1965, s. 20; Ş. Yetkin, Ay. es., s. 40.

⁴⁵ K. Erdmann, "Seraybauten des dreizehnten und vierzehnten Jahrhunderts in Anatolien", *Ars Orientalis*, Vol. III, Baltimore, 1959, s. 86.

⁴⁶ Y. Önge, Ay. es., s. 77-79.

⁴⁷ Ş. Yetkin, "Sultan I. Alâeddin Keykubat'ın Alara Kalesi Kasrının Hamamındaki Freskler", *Sanat Tarihi Yıllığı*, III (1969 – 1970), İstanbul, 1970, s. 69-88.

⁴⁸ R. Arık, "Kubad-Abad 2001 Yılı Kazı Çalışmaları", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 1, Ankara, 2003, s. 299-301.

⁴⁹ R. Arık, Ay. es., 191.

⁵⁰ Bu konulardaki bazı tespitler için bkz. R. Bozer, Ay. mak.

⁵¹ Kubadabad sarayında kesilmiş yıldız çinilere rastlanmaktadır. Örnek için bkz. K. Otto-Dorn, "Bericht über die Grabung In Kobadabad 1966", *Archäologischer Anzeiger*, Band: 4, Berlin, 1969, s. 459-Çizim 14.

İran'daki 13.yüzyıl İlhanlı çini kaplamalarında, Anadolu'da henüz örneğine rastlamadığımız bir uygulama dikkat çekicidir. Geometrik şekil bakımından kompozisyondaki yıldızların kesilmesi tercih edildiğinde, konu baştan düşünülerek buna uygun çiniler üretilmiş; çinilerdeki desenler de şekle uygun tasarlanmıştır (Resim için bkz. V.Porter, *Islamic Tiles*, London, 1995, Res. 19). Bu

Kayseri Hunad Hamamı Çinileri

sağlamak ve muhtemel bazı sorunları engellemek için, genellikle birbirini tekrar eden haçvari çinilerin kesilmesine imkan tanıyan bir düzenleme daha uygundur. Farklı malzemelerdeki örnekler incelendiğinde çoğunlukla bu şekilde bir tercihin yapıldığını görmekteyiz. Hamamın yıldız kompozisyonu da böyle bir düzenlemeye sahiptir. Gerek yan kenarları bordürle sınırlanan, gerekse bordür kullanılmayan duvarlarda yıldızlar hiç kesilmemiş; hepsinde haçvari çiniler yarım bırakılmıştır. Üstelik kapı açıklığıyla kesintiye uğrayan kaplamalarda bile buna dikkat edildiği, yapılan ölçekli çizimlerden⁵² anlaşılmaktadır. Dolayısıyla artık veya sökülüp getirilmiş çinilerle yapılamayacak sistemli bir düzen ortaya konmuştur. Bunu yapan ustaların, duvardaki çinileri, karışık olarak ve figürler rastgele duracak şekilde koymaları beklenemez. O halde sözü edilen olumsuzluklar ilk yapıldığında değil, sonraki zamanlarda teşekkül etmiş olmalıdır. Zaman içinde düşen ya da yerinden oynayan çinilerin, hamam çalışanları tarafından dikkat edilmeden yerine konduğunu⁵³; ara duvarlar yıkılırken sağlam kalan bazı çinilerin, karışık da olsa, başka yerde değerlendirildiğini; sonunda sayıca azalıp, kaplama özelliklerini yitirdikleri için, sıvaların ve sekilerin altında bırakıldıklarını düşünebiliriz. Hamamda farklı teknik ve formda görülen çiniler ise, bir çelişki ya da karışıklık yerine, alternatif düzen ve görüntüler olarak yorumlanmalıdır. Bu açılardan bakınca, çinilerin hamamın inşa edildiği zamana ait kendi süslemeleri olduğunu kabul etmek yanlış olmayacaktır. O halde saraylara özgü denilen çinilerin, bir zamanlar başka yapılarda da kullanıldığını; çeşitli sebeplerle günümüze sağlam gelemediğini düşünmek gerekir. Konuyla bağlantılı olarak, İran'daki aynı yüzyıl İlhanlı figürlü yıldız çinilerinin, değişik yapı türlerinde karşımıza çıktığını da göz önünde bulundurmalıyız⁵⁴.

Hamamın kadınlar kısmı, 1235 M. yılına tarihlendirilen⁵⁵ Kubadabad Sarayı'ndan üç yıl sonra inşa edilmiştir. Kazılardan elde edilen veriler doğrultusunda, saray çinilerinin yerinde üretildikleri kabul edilir⁵⁶. Buna göre, aynı ustaların, saray mensubu önemli bir şahsiyetin yaptırdığı hamamda kullanılacak çinileri, mevcut veya özel olarak kurdukları Kayseri'deki atölyede⁵⁷ imal ettiklerini söylemek mümkündür.

uygulama, kaplanacak alan ölçülerinin bilindiğini, çinilerin de buna göre üretildiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Bu durumda, ölçüleri bilinen alanın kenarlarında kesik yıldızların bulunması, istedikleri biçimde çini üretebilecek ustaların tercihi olmalıdır.

⁵² E. Yurdakul, Ay. mak., Şekil 2.

⁵³ Korumak üzere müzeye taşınıp camlı bir panoya alınan çinilerden bazılarının, bulunuşlarından farklı olarak, yan veya ters sergilendikleri dikkati çekmektedir. Bkz. Res.25.

⁵⁴ Selçuklu devrinde figürlü çinilerin saraylara mahsus olduklarına inanıldığı için, İlhanlı çinilerindeki özellik İran ve Anadolu örneklerinin farkı olarak yorumlanmıştır. Bkz. Ş. Yetkin, Ay. es., s. 195.

⁵⁵ Bkz. R. Arık, Ay. es., s.211.

⁵⁶ Z.Oral, "Kubad Âbâd Çinileri", *Belleten*, C. XVII, Sayı: 66, Ankara, 1959, s. 221; K.Otto-Dorn – M.Önder, "Bericht über die Grabung in Kobadabad (1965)", *Archäologischer Anzeiger*, 1966, s. 172, 182; G.Öney, Ay. es., s. 43; Ş.Yetkin, Ay. es., s. 119; R.Arık, Ay. es., s. 209.

⁵⁷ 1277 yılında Baybars ile Kayseri'ye gelen Kadı Muhyiddin ibn-i Abdüzzâhir, yazdığı risalede, "bu saray gurur verici bir devlethane" dediği şehirdeki saray duvarlarının göz alıcı çeşitli çinilerle

Daha önce inşa edilip 1238 yılında tadilat gören erkekler kısmının çinileri de bu sırada konmuş olmalıdır.

Hamamdaki çinilerin başka hangi mekanları süslediğini tespit etmek, bugün mümkün değildir⁵⁸. Varlığını bildiğimiz mekanlarda ise 1,5-2 metre arasında bir yüksekliğe sahip olduğu, devrinin çini kaplamalı duvarlarına bakarak söylenebilir. Türk çini ve resim sanatı bakımından değerleri tartışılmaz olan bu çiniler, aynı zamanda Selçuklu hamamlarının az bilinen süsleme programı için de önem taşırlar.

Son olarak restorasyon sırasında açığa çıkan çinilerle ilgili önemli bir konuyu da burada belirtmeliyiz. Özel şahısların mülkiyetinde bulunan hamamdaki çinilerin, önce yerinde korunması düşünülmüş; ancak, bunun mümkün olmaması üzerine Gayrimenkul Eski Eser ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 19.10.1969 gün ve 5009 sayılı kararı ile Kayseri Müzesi'ne taşınmasına karar verilmiştir⁵⁹. Bugün bilim çevrelerindeki genel kanı, çinilerin hepsinin müzede olduğu yönündedir. Fakat müzede yapılan incelemelerimizde, müzeye geliş tarihleri 17.06.1975 olarak kayıtlara geçen 19'u envanterli, bir kısmı kırık ve envantersiz toplam 24 sıraltı yıldız ile 1 tek renkli yıldız çini tespit edilmiş; ayrıca, az sayıda düz ve sıraltı haçvari çini görülmüştür. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki fotoğraflarda ise, yukarıda tanıtmaya çalıştığımız 42 sıraltı yıldız, bir o kadar da haçvari çini sayılabilmektedir. Tespitlerimize göre, ılıklığın güneybatı ve güneydoğu duvarları ile odanın güneybatı duvarındaki çinilerin tamamı; ayrıca diğer duvarlardaki ördek ve köpek tasvirli yıldızlardan bazıları, müze kayıtlarında yer almamaktadır. Şimdilik nerede oldukları bilinmeyen⁶⁰ bu parçaların arasında, Anadolu Selçuklu devri çinilerinde henüz başka örneğine rastlanmayan fil figürü de bulunmaktadır.

Bazen tesadüf eseri ortaya çıkan buluntular, sanat tarihi ve Ortaçağ arkeolojisiyle ilgili kimi sürprizleri beraberinde getirmekte; bakış açılarımızın gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bugün müzede sergilenen ve Vilayet Konağı inşaatı sırasında bulunduğu söylenen lüster tekniğindeki kuş figürlü yıldız çini de, Kayseri'deki

süslendiğini belirtir. Bkz. F.Sümer, *Yabanlı Pazarı, Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, İstanbul, 1985, s. 83-84. Sözü edilen bu saray, Keykubadiye ve Hunad Hamamı gibi örnekler, sanılanın aksine, Kayseri'deki çinili eserlerin eskiden daha çok olduğunu gösterir. Dolayısıyla, başkentlik de yapmış böyle önemli bir şehirdeki çinilerin yine buradaki atölyelerde üretilmesi beklenir.

⁵⁸ Çiniler sadece ele geçtikleri mekanlar için tasarlandıysa, buraların daha özel bir kullanıma sahip oldukları var sayılabilir.

⁵⁹ Bu bilgiler Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne yaptığımız müracaat üzerine tarafımıza gönderilen 20.09.2002 gün ve 16810 sayılı cevap yazısından alınmıştır.

⁶⁰ Aldığımız duyurular, çiniler henüz yerlerindeyken, hazine arayan kişilerce bir kısmının talan edildiği yönündedir. Talan ya da kaçakçılık yoluyla ne olduklarını bildiğimiz/bilmediğimiz pek çok değer kaybediyoruz. Çiniler hakkında söylenen doğru ise, *neyi kaybettiğimizi bildiğimiz* eserler listesine Hunad Hamamı'nın bir kısım çinisi de eklenecek demektir.

Kayseri Hunad Hamamı Çinileri

çinili eserler hakkındaki düşüncelerimizi yeniden gözden geçirmeyi gerekli kılmaktadır (Res.27).

Özet

Hunad Hamamı'nda sıvaların ve sekilerin altında bulunan çiniler, duvarlarda kare ve yıldız-haçvari, zeminde ise altıgen-üçgen şekillerdedir. Çininin zemin döşemesinde kullanılması, Anadolu'da az bilinen bir özelliktir. Hamam çinilerinde tek renk sırlı ve sıraltı olmak üzere iki teknik görülür. Şeffaf renksiz sır kullanılan yıldızlarda figürlü süslemeler çoğunluğu oluşturur; az sayıda bitkisel ve yazı yer alır. Haçvari çiniler, şeffaf turkuvaz sır altına siyah desenlidir. Sıraltı tekniğindeki çiniler form, renk, desen ve üslup bakımından özellikle Kubadabad Sarayı'ndaki çinilerle benzerlik gösterir. Bu benzerliğin yanı sıra, bulunuşlarında kısmen düzensiz bir görünüm sergilemeleri, çinilerin bir Selçuklu sarayından getirildiği yorumuna sebep olmuştur. Fakat, duvarlardaki kaplama düzenleri ve yapının geçirdiği onarımlar dikkatle incelendiğinde, bunların hamama ait orijinal çiniler oldukları anlaşılmaktadır. Hamamdaki örnekler, saraylara özgü denilen çinilerin bir zamanlar diğer yapı türlerinde kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: *Hunad, Hamam, Çini, Sıraltı, Saray*

Abstract

In Hunad Bath, the tiles which stand below the plaster and *sekis* are in square and star-cross like shapes on the walls and in hexagonal-triangular shapes on the floor. The use of tiles as a floor covering is a rarely known property in Anatolia. Two techniques are seen in bath tiles as monochrome glaze and under glaze. In star tiles, where transparent glaze are used, the figurative embellishment comprises the majority, with few vegetal embellishment and writing. The cross-like tiles are with black decoration below transparent turquoise glaze. The tiles in the technique of under glaze show similarities with the tiles in Kubadabad Palace in terms of form, color, decoration and style. Right along with this similarity, the order-less appearance of the tiles when they are found, has led to the interpretations as they are brought from a Seljuk palace. But, once the coverings on the walls and the repairs that the building has passed are observed, these tiles are understood to be the original tiles that belong to the bath. The examples in the bath are considerably important since they show that the tiles of the palaces are also used in other building types once.

Key-words: *Hunad, Bath, Tile, Inder Glaze, Palace*

Rüstem Bozer

Res. 1- Ilıklık mekanı, güneydoğu ve güneybatı cephelerdeki çiniler.
(V.G.M.Arşivi)

Res. 2- Ilıklık mekanı, güneydoğu cephedeki çini. (V.G.M.Arşivi)

Kayseri Hunad Hamamı Çinileri

Res. 3- Ilıklık mekanı, kuzeydoğu cephedeki çiniler (V.G.M.Arşivi)

Res. 4- Ilıklık mekanı kuzeydoğu cephe, kufi yazılı çini. Kayseri Müzesi

Rüstem Bozer

Res. 5- Ilıklık mekanı kuzeydoğu cephe, bitkisel bezemeli çini. Kayseri Müzesi

Res. 6- Kuzeydoğu oda, güneybatı cephe. (V.G.M.Arşivi)

Kayseri Hunad Hamamı Çinileri

Res. 7- Kuzeydoğu oda, güneybatı cepheden detay. (V.G.M.Arşivi)

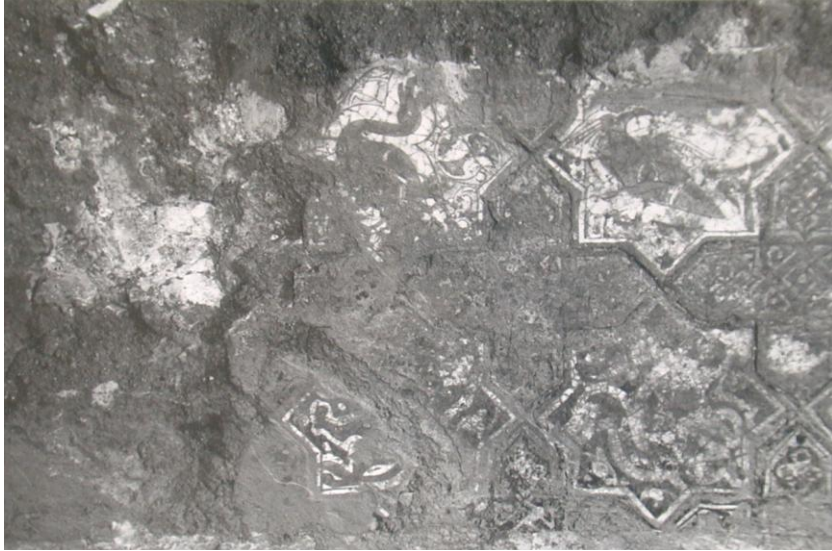

Res. 8- Kuzeydoğu oda, güneybatı cepheden detay. (V.G.M.Arşivi)

Rüstem Bozer

Res. 9- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cepheden detay. (V.G.M.Arşivi)

Res.10- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cepheden detay. (V.G.M.Arşivi)

Kayseri Hunad Hamamı Çinileri

Res.11- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cepheden detay. (V.G.M.Arşivi)

Res.12- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cepheden detay. (V.G.M.Arşivi)

Rüstem Bozer

Res.13- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cepheden detay. (V.G.M.Arşivi

Res.14- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cepheden köpek figürlü çini. Kayseri Müzesi

Kayseri Hunad Hamamı Çinileri

Res.15- Kuzeydoğu
oda, güneydoğu
cepheden ördek
figürlü çini. Kayseri
Müzesi

Res.16- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cepheden ördek
figürlü çini. Kayseri Müzesi

Rüstem Bozer

Res.17- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cepheden su kuşu figürlü çini. Kayseri Müzesi

Res.18- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cepheden siren figürlü çini. Kayseri Müzesi

Kayseri Hunad Hamamı Çinileri

Res.19- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cephe, çift başlı kartal. Kayseri Müzesi

Res.20- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cephe, avcı kuş. Kayseri Müzesi

Rüstem Bozer

Res.21- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cephe, diz çöküp oturan insan figürü. Kayseri Müzesi

Res.22- Kuzeydoğu oda, güneydoğu cepheden *El-afîye* yazılı çini. Kayseri Müzesi

Kayseri Hunad Hamamı Çinileri

Res.23- Kuzeydoğu oda, kuzeydoğu cephedeki çiniler. (V.G.M.Arşivi)

Res.24- Kuzeydoğu oda, kuzeydoğu cephe, bitkisel bezemeli çini. Kayseri Müzesi

Rüstem Bozer

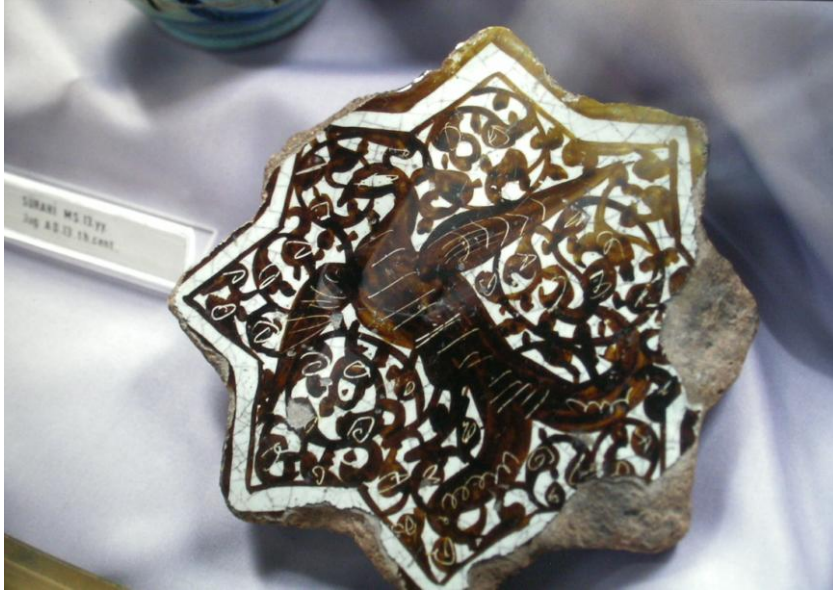

Res.25- Kayseri Müzesi'nde sergilenen çinileri.

Res.26- Kuzeydoğu odanın zemin döşeme çinileri. (V.G.M.Arşivi)

Kayseri Hunad Hamamı inileri

Res.27- Hükümet Konağı inşaatı sırasında bulunan kuş figürlü lüster çini.
Kayseri Müzesi.